

ה

קריאת וידוי מעשר מספר תורה

- א. מצוות וידוי מעשר מדאורייתא
1. מצוות וידוי מעשר – הזמן והמקום
 2. אופן אמירת הוידוי – בכל לשון, מספר תורה, מחומש או בעל פה
 - ב. קריאה בספר תורה את פסוקי הוידוי והביעור בזמן הזה – על פי האדר"ת
 1. פסוקי הוידוי
 2. פסוקי הביעור
 - ג. קריאה וברכה על ספר תורה – שלא בימים שנקבעו על ידי משה ועזרא
 - ד. קריאת פסוקי הוידוי מספר תורה
 1. קריאה אישית בספר תורה – כלימוד תורה
 2. קריאה ציבורית מספר תורה – זכר למקדש

א. מצוות וידוי מעשר מדאורייתא

1. מצוות וידוי מעשר – הזמן והמקום

בתורה נאמר: "ואמרת לפני ה' אלהיך" (דברים כו, יג), ומכאן שהוידוי צריך להיעשות לפני ה', במקדש. כך כתב ספר החינוך (מצווה תרוז):

נצטוינו להתודות לפני ה' ברוך הוא ולהגיד בפינו בבית מקדשו שהוצאנו חוקי המעשרות והתרומות מתבואותינו ומפירותינו, ושלא נשאר כלום מהם ברשותנו שלא נתננו אותו, וזהו נקרא מצות וידוי מעשר, ועל זה נאמר "ואמרת לפני ה' אלקיך בערתי הקדש מן הבית".

הרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, א) כתב בלשון כללית: "מצות עשה להתודות לפני ה'". ועוד כתב (שם הלכה ד):

ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתוודות.

ובהמשך (שם הלכה ו):

ומצוותו במקדש, שנאמר "לפני ה'". ואם התודה בכל מקום יצא.¹

1. כך כתבו גם: סמ"ג מצווה קלח; שו"ע יורה דעה סימן שלא סעיף קמב.

הראב"ד שם (הלכה ד) השיג וכתב:

אמר אברהם: זה שיבוש. שהוידוי אינו אלא לפני ה', ואין לפני ה' אלא בבית.

אף החינוך (שם) שבדרך כלל הלך בדרכו של הרמב"ם כתב שהמצווה היא בזמן הבית בלבד. אמנם לפיו, אם בזמן הבית התודה שלא במקום המקדש, יצא.² הכסף משנה שם כתב שהביטוי "לפני ה'" יכול להתפרש במובן רחב יותר, ולא דווקא כמקום המקדש, כמו במציאות שהמקדש חרב או בדיעבד בזמן הבית כשלא ניתן להגיע לשם. על פי דבריו, יש עדיפות לאמירת הוידוי במקום המקדש, אך זה לא מעכב.

הרי"מ טוקצינסקי האריך להסביר, שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד היא על משמעות הביטוי "לפני ה'", המופיע פעמים רבות במקרא במשמעויות שונות.³ מכאן, שחלק מהראשונים סוברים שהמצווה היא בזמן הבית ושלא בזמן הבית, ולעומתם יש אחרים הסוברים שמצוות וידוי היא אך ורק בזמן הבית.⁴ גם מהאחרונים יש הנוטים לדעת אותם ראשונים הסוברים שמצוות וידוי מעשר איננה נוהגת כיום.⁵

2. אופן אמירת הוידוי – בכל לשון, מספר תורה, מחומש או בעל פה

כיצד יש לומר את פסוקי וידוי מעשר? במשנה (סוטה ז, א) נאמר:

אלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה ווידוי מעשר.

2. כך העיר גם המנחת חינוך שם אות יב. החזון איש (דמאי סימן ב אות ז) כתב שהחינוך סבר שאין מצווה בזמן הזה מאחר ולא ניתן לקיים מצוות הפרשת מעשר שני כראוי, אך לא משום שנטה מהרמב"ם שהרי כתב שאין מקדש מעכב הוידוי, ורק למצווה צריך להתוודות בעזרה. אך נראה לומר שהחינוך טען שרק בזמן המקדש אם התודה מחוץ לעזרה אינו מעכב, אבל אין ללמוד מדבריו שעקרונית יש מצווה להתוודות שלא בזמן המקדש. החינוך הדגיש מספר פעמים בדבריו שהמצווה בזמן הבית, וכדעת הראב"ד ושלא כרמב"ם. האדר"ת (קונטרס אחרית השנים, פרק ד הלכה ד עמ' 25) כתב שהחינוך איננו נוטה לראב"ד אלא שהכריע בין הרמב"ם לראב"ד במובן זה שהמצווה היא בזמן הבית בלבד, אך בדיעבד גם שלא במקום המקדש. נראה לטעון שגם הראב"ד הסכים לכך, שהרי הוא לא השיג על הרמב"ם שם בהלכה ו שכתב שיש רק עדיפות ליד מקום המקדש. הראב"ד סבר שלפני ה' הכוונה היא בזמן המקדש אך לא בהכרח במקום המקדש.

3. עיר הקדש והמקדש, חלק ג פרק ט סעיף ב. ראה עוד: הרב צבי פסח פרנק, שו"ת הר צבי, מילי דברכות סימן א, סעיף ה.

4. כך פסקו הראב"ד והחינוך.

5. כך כתב הרב אברהם ישעיהו קרליץ, חזון איש דמאי ב ס"ק ו. דעות נוספות בעניין אמירת וידוי בזמן הזה, ראה במאמרי: "האדר"ת וקריאתו לחידוש מצוות וידוי מעשר בזמן הזה" בספר זה (מאמר ו).

כך נדרש בספרי (דברים פסקא שג, יג): "ואמרת' (דברים כו, יג) – בכל לשון", וכן הוא גם בירושלמי (סוטה ז, א).⁶ בבבלי (סוטה לב ע"ב) למדו זאת מגזרה שווה:

וידוי מעשר. מנלן? דכתיב: "ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקודש מן הבית", ויליף אמירה מסוטה, בכל לשון שהוא אומר.⁷ אמר ליה רב זביד לאביי: ויליף אמירה מלוויים, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש?⁸ דנין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא, ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה.⁹

כך גם פסק גם הרמב"ם (הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, ה):

ווידוי זה נאמר בכל לשון שנאמר: "ואמרת לפני ה' אלקיך" – בכל לשון שאתה אומר.

והוסיף:

וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו, ואם רצו רבים להתוודות כאחד מתוודין.

נושאי כליו של הרמב"ם לא ציינו את המקור לדבריו על אופן האמירה ומדוע צריך לציין זאת. הרב יוסף באב"ד (מנחת חינוך מצווה תרו, יד) כתב שהרמב"ם רצה להדגיש שעל כל אחד לומר בפני עצמו ולא יוצא בשמיעה מחברו. על פי זה הקשה המנחת חינוך מה ההבדל בין מצוות וידוי למצוות אמירה אחרות שיוצא ידי חובה בשמיעה מחבר, מדין שומע כעונה, וכן מה החידוש בזה שאם רצו רבים להתוודות כאחד מתוודים – "מאי רבותא היא, דבכל המצוות הדין כן?".

הרא"ה קוק (שו"ת משפט כהן סימן נו, ג) כתב שעל כל אחד לומר בפני עצמו, מפני ש"איך יוכל אחד להתוודות על חבירו, ואין אדם יודע במטמוניות של חבירו, ודמי לדאמרינן גבי תפלה בירושלמי דברכות (פ"ג ה"ג) כדי שכל אחד ואחד יבקש רחמים על עצמו". זאת בשונה מוידוי ביכורים שהיא הודאה כוללת. אך למסקנה הוא כתב שדברי הרמב"ם שאם רצו להתוודות כאחד יכולים, הכוונה היא שאחד יאמר וכולם

6. בירושלמי סוטה ז, א בדפוס כתוב: "דכתיב וענית ואמרת", וכן הוא בכת"י סקליגר (מהדורת יעקב זוסמן, ירושלים תשס"א, עמ' 933). אך כנראה שזו טעות דפוס, שהרי לא נאמר בוידוי מעשר "וענית ואמרת". קרבן העדה שם מתקן את הנוסח, ולפיו יש לגרוס "ואמרת – בכל לשון שאתה רוצה, דהא לפני ה' כתיב והוא שומע בכל לשון".

7. בפרשת סוטה נאמר: "ואמר הכהן לאשה" (במדבר ה, כא) – בכל לשון שהוא אומר.

8. הברכות והקללות ע"י הלויים בהר גריזים ובהר עיבל נאמרו בלשון הקדש (משנה סוטה ז, א).

9. אצל הלויים נאמר: "וענו הלויים ואמרו" (דברים כז, יד) – עניה ואמירה, ואילו בוידוי מעשר נאמרה אמירה בלבד.

יהיו יוצאים ידי חובתם בשמיעה, וכוונת הרמב"ם לומר שאלו כמו מצוות התלויות באמירה ושמיעה, ושומע כעונה.

הראי"ה קוק סבר גם שמהתורה על כל אחד לקרוא באופן אישי, ואין צורך לקרוא דווקא מספר תורה:

נראה פשוט, שהיה צריך לקרות את פרשת הוידוי מתוך הספר דוקא, דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה (גיטין ס ע"ב), ואין זה דבר השגור בפי הכל כקריאת שמע ופרשת הקרבנות. דאפילו תפלת פרקים צריך סידור (ראש השנה לה ע"א), מכל שכן מצות קריאה זו שהיא באה אחת לג' שנים. וי"ל על פי דברי הר"ש מן ההר בתוס' רבנו יונה בפ"ק דברכות (רבנו יונה, ברכות דף ה ע"א מדפי הרי"ף) דדבר שהוא חובה לאומרו אין בו משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. וי"ל עוד דדמי למה שכתבו הפוסקים בברכת התורה כשאומר דרך תחנונים מותר בלא ברכת התורה, הכא נמי כיון דאומרם דרך וידוי (ועיין חידושי ריטב"א יומא ע ע"א), מכל מקום אין זה דבר ברור אי קיי"ל הכי. ואם יהיה טעון ספר, צריך עיון אם צריך דוקא ספר כשר או אפילו בחומשין, ולכאורה כיון שאפילו ביחיד קורין, כדמשמע מתוך דברי הרמב"ם דלעיל, י"ל דבחומשין שפיר דמי, שהרי הא דאין קורין בחומשין אינו אלא מפני כבוד הצבור.¹⁰

הספר אליו מתכוין הראי"ה קוק בראשית דבריו הוא חומש או סידור וכד', ולא ספר תורה. בסוף דבריו הוא דן האם יש לקרוא את הפסוקים מתוך ספר תורה כשר, ומשיב שמאחר שזו קריאת יחיד, אין צורך לקרוא מתוך ספר תורה.

גם הרב אליהו בקשי דורון סבר שוידוי הוא הודאה אישית, ולכן אין בו דין קריאה שצריך ספר. הוא מוכיח זאת מהאחרונים הסוברים שאם לא ביער את כל המעשרות יכול לדלג על פסוקים, וזה דבר שיכול להיות רק בקריאה אישית מחומש ולא מספר תורה.¹¹

הרב חיים קנייבסקי דן אף הוא בשאלה האם מצוות קריאת פסוקי הוידוי מדאורייתא חייבת להיות מספר תורה:

יש לעיין אם צריך לקרות מתוך ספר תורה ובטעמים, שהרי דברים

10. הראי"ה קוק, שו"ת משפט כהן סימן נו, פרק ג סעיף ד (עמ' קטו).

11. הרב אליהו בקשי דורון, שו"ת בנין אב, ב סימן מז (עמ' קצב). שם גם כתב שהראי"ה קוק סובר שיש לקרוא מתוך ספר אך הסתפק אם צריך ספר כשר או מספיק חומשין. כאמור, הרואה יראה שהראי"ה קוק כתב שהקריאה היא מתוך חומש, מאחר וכל יחיד קורא.

שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ. ונראה פשוט שאין צריך, שכל שהתורה צייתה לקרותו אין צריך ספר תורה, ואין בו משום דברים שבכתב וכו'. דזה רק כשקורא לשם תלמוד תורה... אבל במקום שאינו אלא מצות קריאה, אינו צריך ספר תורה... אם קורא בכל לשון פשיטא דאין לדקדק בזה.¹²

לסיכום, וידוי מעשר הוא אמירה אישית של כל אחד, או של אחד המתוודה בשם כולם, ואין צורך לקרוא את הוידוי מספר תורה או ברוב עם.

ב. קריאה בספר תורה את פסוקי הוידוי והביעור בזמן הזה – על פי האדר"ת

1. פסוקי הוידוי

הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, האדר"ת, כתב קונטרס ארוך בשם "אחרית השנים" על מנת לעורר לחידוש המצווה בזמן הזה, ושם כתב על אופן קריאת פסוקי הוידוי:

ואילו הייתי כדאי, הוה אמינא דבזמן הזה ראוי להתוודות בבית המדרש ובבית הכנסת שהוא מקדש מעט, ושכינתו יתברך שורה שם, ובמגילה כט ע"א, ובברכות ח ע"א [כתוב] "אוהב ה' שערי ציון" (תהילים פז, ב) – כי אין לו לקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד... ושפיר מקרי "לפני ה' אלוקיך" (דברים כו, ג). ומכל שכן מי שזוכה להתוודות לפני הכותל המערבי, שאמרו חז"ל כבר בירושלמי [שמות רבה ב, ב] מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי, שחייב לילך שם ולהתוודות. ואולם לראב"ד לא מהני זה, כיון דסבירא ליה (בהל' בית הבחירה ו, טז) שקדושתו בטלה בזמן הזה.¹³

ובמקום נוסף בו הוא מסכם בקצרה את דיני וידוי וביעור מעשר, כתב:

ואם קיימום כהלכתם [=את מצוות ביעור המעשרות], יתקבצו כולם לבית המדרש או לבית הכנסת בעת תפילת המנחה או לאחר תפילת המנחה, ויאמרו כולם ביחד או כל אחד ואחד בפני עצמו, או אחד יוציא את כולם, כמו שכתוב בתורה....¹⁴

12. הרב חיים קנייבסקי, דרך אמונה, הל' מעשר שני ונטע רבעי יא, א, בביאור הלכה.

13. הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, האדר"ת, קונטרס אחרית השנים, פרק ד הלכה ד (עמ' 26).

14. קונטרס אחרית השנים, פרק ה אות לב, עמ' 52-53. על פוסקים נוספים שתמכו בדעת

האדר"ת, ראה במאמרי לעיל הע' 5.

וידוי בבית כנסת או ליד הכותל המערבי, יכול להיעשות בקריאה בעל פה, מתוך חומש או מתוך סידור. אך היה מי שהציע לאדר"ת לקרוא מספר תורה. וכך כתב האדר"ת:

ידי"נ הרה"ג משה הכהן שיח' לאוי"ט... האריך אם צריך לקרוא בספר תורה משום דברים שבכתב (גיטין ס ע"ב). אלא שיש לומר דבחומשים סגי דלא שייך כבוד ציבור בזה (גיטין ס ע"א). ולדברי שייך משום כל פסוקא דלא פסקיה (מגילה כב ע"א). אך גם זה לא נראה לי, שכיון שהוא בכל לשון י"ל דלא צריך ספר, וצ"ע. כן גם במקרא ביכורים.¹⁵

האדר"ת לא קבל את ההצעה לקרוא את פסוקי הוידוי מספר תורה, מאחר שוידוי מעשר נאמר בכל לשון, ומשמע מכך שאין צורך לקרוא מספר תורה דווקא.¹⁶ במקום אחר התייחס האדר"ת לקריאה בתורה שלא ע"פ תקנת חז"ל. וכך כתב האדר"ת ביחס לקריאה בתורה בליל שמחת תורה:

שלא מצאנו כלל קריאת התורה בלילה... ואמנם אי אפשר לומר כלל שהרשות נתונה לציבור להוציא ספר תורה ולקרות בברכות גם במקום שלא תקנו לנו רבותינו ז"ל. ואמנם כן הוא המנהג בירושלים שאין קוראים כלל בלילה.¹⁷

2. פסוקי הביעור

במקום אחר הציע האדר"ת לקרוא בשנות הביעור ביום טוב אחרון של פסח את פסוקי הביעור, במסגרת קריאת התורה בבוקר בתפילת שחרית:

בקריאת התורה לאחרון של פסח שקוראים כל הבכור (דברים טו, יט-טז, יז),¹⁸ נ"ל לקרוא בשנת הביעור (שהן הרביעית והשביעית), גם כשחל בחול, מפרשת עשר תעשר (דברים יד, כב ואילך), לפרסם מצות הביעור.¹⁹

15. קונטרס אחרית השנים, עמ' 52.

16. בניגוד להבנתו של הרב משה טוביה דינקל (קונטרס ביעור מעשרות, עמ' לה-לו, בהע' 99) שכתב שהאדר"ת סבר שראוי שיקראו בספר תורה בציבור פרשת "כי תכלה לעשר" עד "זבת חלב ודבש". שתי טעויות יש כאן: האדר"ת כתב שאין צורך לקרוא מספר תורה, וכן שיש לקרוא מהמילים: "בערתי הקדש".

17. האדר"ת, תפילת דוד, עמ' קיב. עוד על קריאה בליל שמחת תורה, שם עמ' קסח. עיין לקמן הע' 29.

18. כך קוראים בשמיני של פסח בחז"ל, כאמור במגילה לא ע"א.

19. האדר"ת, תפילת דוד, עמ' קב.

הפסוקים בהם נצטוונו על הביעור סמוכים לפסוקים אותם קוראים בשמיני של פסח בחו"ל. הצעתו של האדר"ת היא שבשנות הביעור יקראו מהפסוקים העוסקים במעשרות, ובתוכם גם הציווי לבער. נראה שהאדר"ת הציע הצעה זו בעקבות דברי רש"י על הנהוג בסוכות. גם בשמיני עצרת נאמר בגמ' במגילה (לא ע"א) שיש לקרוא את פרשת "כל הבכור", ורש"י שם כתב:

קורין כל הבכור – אלא שמתחילין עשר תעשר, לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן, שהוא זמן אסיף, ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל לביתם, ועוד יש באותה פרשה: מצות מעשר עני, ומצות נתון תתן ופתוח תפתח והענק תעניק לעבד עברי, ושילוח חפשי, והעבט תעביטנו.²⁰

חג הסוכות הוא תחילת שנה חדשה, ויש לעורר למצוות הנהוגות באותו זמן. מכאן, שכשיש צורך ועניין לקרא פסוקים אלה יש להקדים ולקראם. האפשרות להקדים ולקרא מפרשת "עשר תעשר", היא גם כששמיני של פסח חל בשבת (וכך גם כשיו"ט שני של שבועות חל בשבת). כך כתב בסידור רש"י סימן תמג:

ביום השמיני קורין כל הבכור עד סוף סידרא, ואם חל בשבת מתחיל עשר תעשר.

נראה שצירוף שתי ההלכות הללו – המנהג בשמיני עצרת, והמנהג כששמיני של פסח חל בשבת – בהם מקדימים לקרוא מפרשת "עשר תעשר", הוא הבסיס להצעתו של האדר"ת לנהוג כך גם בשנות הביעור.

ג. קריאה וברכה על ספר תורה –

שלא בימים שנקבעו על ידי משה ועזרא

כאמור, קריאת וידוי מעשר היא אישית ואין צורך לקרוא מתוך ספר תורה. אף על פי כן, יש שהנהיגו להוציא ספר תורה לפני או אחרי מנחה של שביעי של פסח, ולקרוא את פסוקי הוידוי. לא ברור מי החל לקרוא את פסוקי הוידוי מתוך ספר תורה. הדבר נזכר אצל חלק מהסוברים כאדר"ת שיש לקרוא את פסוקי הוידוי כיום, אמנם הם קוראים מספר תורה ללא ברכה.²¹

20. ראה בהרחבה על כך במאמרי: "שירה וקריאה בתורה בסוכות – בחול המועד ובהקהל", בספר זה (מאמר יב).

21. הרב משה שטרנבוך, מועדים וזמנים, חלק ז סימן רלב בהגהה, ציין מנהג זה ושללו, וכתב שלא נהגו

האם ניתן לקרוא בתורה בציבור את פסוקי וידוי מעשר? האם ניתן לברך בעת קריאה שכזו? ובכלל, על פי אלו עקרונות נקבע האם ניתן לקרוא בציבור מספר תורה פרשיות שיש להם בכל זאת קשר ליום או לאירוע שלשמו קוראים? האם ניתן יהיה לברך על קריאה זו? האם יחיד יכול לקרוא בציבור פסוקים מהתורה כדרך לימוד תורה ואף לברך על כך?

קריאה בתורה בציבור במשך השנה היא בימים קבועים. חובת הקריאה בציבור איננה מהתורה²² אלא תוקנה ע"י משה רבנו, ועזרא הוסיף לה עוד. כך נאמר במסכת סופרים (י, א):

משה הקניא – התרה... להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד, שנאמר "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה.²³

עקרונית, יש לקרוא בתורה רק בימים שקבעו חכמים.²⁴ האם ניתן להוציא ספר תורה ולקרוא בו ברבים שלא במסגרת הימים שניתקן לקרוא בהם בתורה ע"י משה וע"י עזרא?

מצינו בראשונים ובאחרונים מנהגים לפיהם קוראים בתורה, לעיתים אף בברכה, גם בימים שלא נזכרו במשנה ובגמרא. אלו אירועים או ימים בהם מוציאים באופן

כן בירושלים בעבר והדבר החל לנהוג רק עם בואו של האדר"ת. כך גם נכתב בספרי "שנה בשנה" שיצאו מטעם היכל שלמה, מקום מושב הרבנות הראשית לישראל, במשך שנים רבות: תשד"מ עמ' 139-140; תשמ"ז עמ' 137-138; תשנ"א עמ' 134-135; תשנ"ד עמ' 131; תשנ"ח עמ' 136-137; תשס"א עמ' 106. הרב מרדכי אליהו (התורה והארץ, ה, עמ' 42), כתב שאין לקרוא מספר תורה.

22. הקריאה היחידה מספר תורה שהיא מצווה מדאורייתא היא קריאת המלך במעמד הקהל, בסוכות שבמוצאי השמיטה, "בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" (דברים לא, יא). ממעמד הקהל למדו חכמים הלכות והנהגות רבות לקריאת התורה בבית הכנסת. ראה מאמרי: "מעמד הקהל וקריאת התורה בבית הכנסת", מועדי יהודה וישראל, עמ' 170-195. קריאת הכהן הגדול ביו"כ איננה מהתורה (משנה יומא ז, א, ומפרשים שם). ראה לקמן בהע' 32, על קריאה בספר תורה זכר להקל.

23. במשנה במגילה ג, ה-ז מפורט מה קוראים בימים הללו. ראה עוד בגמ' בבא קמא פב ע"א, וברמב"ם הל' תפילה יב, א-ב, וכן: הרי"ד סולוביצ'יק, "קריאת התורה בשבת שני וחמישי", שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל, חלק א עמ' קעז-קפח; הנ"ל, "תקנת משה", שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל, חלק ב עמ' רכו-רכז.

24. הפוסקים נחלקים באשר לציבור שלא קראו בתורה ביום ב' למשל, ומעוניינים לקרוא ביום ג', האם רשאים או לא. ראה: ברכי יוסף, אורח חיים סימן קלה, ב; ערוך השולחן שם סע' ז; רח"ד הלוי, שו"ת מים חיים, ב, סי' כה.

מיוחד ספר תורה לקרוא בו, או שאלו שקוראים פרשיות מיוחדות בתורה, בימים בהם ממילא קוראים בספר תורה. למשל:²⁵

קריאת פרשת "ואברהם זקן" בספר תורה לחתן.²⁶

קריאת פרשיות הנשיאים בספר תורה בחודש ניסן.²⁷

קריאה בספר תורה בליל הושענא רבה.²⁸

קריאה בספר תורה בליל שמחת תורה.²⁹

25. לא נכנסנו במאמר זה לחקור היכן, מתי ועל ידי מי נתקנו והונהגו קריאות אלו. הסתפקנו רק בציון מקורות המציינים מנהג זה. על הוצאת ספר תורה שלא על מנת לקרוא בו – לקראת מלכים, להקפות בליל שמחת תורה, בעת הכנסת ספר תורה, ליולדת המקשה לילד וכד', ראה מאמרי: "הוצאת ספר תורה לקראת מלך", מלכות יהודה וישראל, עמ' 138-143.

26. מנהג זה נזכר אצל הרב יהודה אלברצלוני, ספר העיתים סימן קפח. הוא ציין שיש בזה מנהגים שונים, אך לפיו זה שהחתן קורא פרשת ואברהם זקן הוא מנהג מעולה. הריטב"א ביומא ע ע"א ציין גם כן מנהג זה, אם כי לפיו, טוב שהחתן יקרא פרשה זו בעל פה, ושכך נהוג מימות הגאונים. ראה עוד: שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן לט; הרב חיים פלאגי, ספר חיים סימן ז אותיות יד-כג. המנהג הובא גם במגן אברהם אורח חיים סימן קמד ס"ק ה. ערוך השולחן שם ס"ק ה ציין שבקהילות אשכנז אין נוהגים בזה כלל. ראה עוד: הרב עובדיה הדאיה, שו"ת ישכיל עבדי, חלק ז, השמטות סימן ו; הרח"ד הלוי, מקור חיים השלם, פרק רלה סעיפים כג-כד; אנציקלופדיה תלמודית כרך יח, ערך חתן וכלה, עמ' שמ.

27. ראה אוצר חיים, מנהגי צאנז, עמ' שטז: "מוציאים ספר תורה לקרוא נשיאים בניסן ללא ברכה". הרב בצלאל שטרן (שו"ת בצל החכמה חלק ב סימן כג) דן אם לקרוא בשבת סמוך לקריאת התורה או לאחר מוסף, אך אינו מערער על עצם הקריאה בתורה. הוא ציין לשו"ת מהרי"ץ [דושנסקי] סי' לב, שהסביר מדוע יש לקרוא אחר תפלת מוסף דווקא. גם הרב צבי פסח פרנק (שו"ת הר צבי אורח חיים סימן סט, וכן במקראי קודש, פסח, א, עמ' קיח) דן בזמן בו יש לקרוא בנשיאים, ביום בו מוציאים ספר תורה. הרב יצחק וייס (שו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן קט) כתב: "בודאי נכון יותר שלא לשנות ממה שנהגו רבותינו ז"ע, היינו הגה"ק זקינו הד"ח ז"ל, שקרא הנשיא בתורה, אחר התפלה, אפילו בשבת, וכן היה המנהג בבית מדרשם של הגה"צ אבד"ק מונקאטש ז"ל, לקרות בספר תורה פרשת הנשיא בגמר התפלה קודם עלינו, וכן היה מנהג אבותיו עוד מהגה"ק בעל בני יששכר ז"ל (עי' בספר דרכי חיים ושלום)". ראה עוד בדבריו בשו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן פד. וכן בשו"ת דברי יציב אורח חיים סימן קפה; הרב יהושע מנחם אהרנברג, שו"ת דברי יהושע, חלק א סימנים עח-פח; הרב עובדיה יוסף, חזון עובדיה ב עמ' ג.

28. ספר אבודרהם סדר תפלת סוכות ד"ה בליל הושענא: "בליל הושענא רבא נוהגין מקצת אנשים לקרות את התורה כלה מראש ועד סוף". הרב יצחק וייס (שו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן פד) ציין לאדמור"ם ורבנים שנהגו כך. האדר"ת (נפש דוד עמ' רטז) קרא בספר תורה בליל הו"ר בסוכתו "והיה לי מזה עונג רב לקרות בתורה הכתובה כדין".

29. מנהג זה נזכר לראשונה אצל הרב יצחק אייזיק טירנא, ספר המנהגים הלכות שמיני עצרת. הוא נזכר גם בדרכי משה, אורח חיים סימן תרסט. אך לא בכל מקום באשכנז נהגו כך, כפי שכתב הרב אברהם דנציגר, חיי אדם, כלל קנג, ז. על מנהגי הקריאה השונים, האם קוראים שלושה בפרשת וזאת הברכה, או פרשות נדרים, או את הברכות שבפרשת כי תבא, ראה בשו"ע שם ובנו"כ; הרב יצחק מאיר ברכיה ליברמן, חג האסיף – דינים ומנהגים חלק ב, עמ' סד-סו; אברהם יערי, "קריאה

קריאת שניים מקרא ואחד תרגום מספר תורה ביום ששי.³⁰

קריאה בספר תורה חדש בעת הכנסתו לבית הכנסת.³¹

קריאה בספר תורה במעמד זכר להקהל.³²

קריאה בספר תורה ביום העצמאות.³³

בתורה בליל שמחת תורה, "תולדות חג שמחת תורה, עמ' 194-203. ראה עוד: הרב ח"ד הלוי, שו"ת עשה לך רב, חלק ט סימן י; הרב גדליה אבערלאנדער, "מנהג קריאת התורה בליל שמחת תורה", מנהג אבותינו בידינו, עמ' קסד-קפד; הרב רמי רחמים ברכיהו, "קריאה בתורה בליל שמחת תורה", טל לברכה, חלק ב עמ' 79-84.

30. מנהג האר"י, נזכר בשער הכוונות דף יב ע"א. מובא בשערי תשובה אורח חיים סימן רפה ס"ק א, ובכף החיים אות ג, ז. ראה שם בט"ז ס"ק ב שכתב שראוי "לירא שמים לקרא בפני עצמו בספר תורה הסיידרה לכל הפחות פעם אחת".

31. הרב גבריאל צינער (נטעי גבריאל, הלכות קריאת התורה, עמ' קפד-קפה, רסו-רסח) ציין לנוהגים כך, ומהם בחסידויות גור, סלונים, אלכסנדר, וכן נהגו לפיו גם החזון איש והקהילות יעקב. ראה: מנהגי וורמייזא עמ' רעב; שו"ת מהרי"ד, סימן מג; הרב מרדכי אפשטיין, שערי תורה אות לד; הרב מרדכי פוגלמן, שו"ת בית מרדכי סימן יג; הרח"ד הלוי, שו"ת מים חיים, חלק ב סימן כו. יש מקומות שנהגו להכניס ספר תורה לבית כנסת דווקא בשבת, וקראו בו מיד. ראה: הרב בנימין שלמה המבורגר, שורש מנהגי אשכנז, חלק ד עמ' 270-343.

32. הנהגה זו לקיים זכר למצוות הקהל, הוצעה אף היא ע"י האדר"ת. ראה במאמרי: "לתולדות זכר להקהל מאחר החורבן עד ימינו", מלכות יהודה וישראל, עמ' 444-478. בפועל החלו לקיים מעמדי זכר להקהל החל משנת תש"ו. הריא"ה הרצוג, שהיה הרב הראשי ועמד מאחורי מנהג זה, עסק רבות בקביעת סדר המעמד. ראה: שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן נט. הוא הציע שיוציאו ספר תורה, והקורא בתורה את פסוקי הקהל, לא יברך באותו היום בבוקר את ברכות התורה. בתשובה שאחר כך, בשו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן ס ציין את מנהג רבני גליציה שהנהיגו שלא לברך בקריאת התורה בליל הושענא רבה, והוסיף ש"מכל מקום במעמד חגיגי כזה, כבוד התורה הוא שיברכו ישראל עליה, ועל כן המצאתי דבר זה". הוא הציע גם אפשרות אחרת, לפיה "אפשר לתקן שיברך ממש לפני ולאחריה, כדרך שהקורא בציבור מברך, אלא בצורה של לימוד תושבע"פ", ע"י שיקרא הלכות ברמב"ם. "ועוד נ"ל, שבעצם הדבר יש ספק, שמא צריך לברך על כל קריאה בספר תורה בציבור, אלא שגאוני וצדיקי גליציה, מכל מקום, הנהיגו לקרוא בספר תורה – משום חיבוב הדבר – בלי ברכה, אבל מידי ספק לא יצא". גם הרב בצמ"ח עוזיאל, "קריאת פרשת הקהל בציבור" (השמיטה היובל ומצות הקהל, עמ' 167-171), עסק בזה וכתב שאין בזה איסור בל תוסיף, ומותר לקרוא בתורה פסוקים זכר להקהל. ושם "ברכת התורה", בעמ' 172-173, כתב שלפי דעתו מותר אף לברך, אך כיון שנהגו בהכנסת ספר תורה לקרוא בלא ברכה מזה מוכח שהמנהג הוא שלא לברך ברכת התורה אלא בימים שיש בהם חובת קריאה מהתורה או מחכמים, ולא בכל יום ובשעה אחרת. הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר חלק ו, אורח חיים סימן לח, ב) לא קיבל את דברי הריא"ה הרצוג, וציין שהוא הורה לקרוא ברכה במעמד הקהל שהיה אמור להתקיים בשנת תשל"ד (בסופו של דבר לא התקיים המעמד בשל מלחמת יו"כ).

33. ביישובי הקיבוץ הדתי הנהיגו כבר ביום העצמאות הראשון, לקרוא בתורה פסוקים המתאימים למהותו של היום, בפרשת עקב (דברים ז-יא) בדילוג פרשת העגל. הם התייעצו עם הרב אלימלך בר שאול, רבה של רחובות, בעניין זה. יש בתי כנסת נוספים הנהיגים כך. ראה: הרב שמואל כ"ץ,

מה הבסיס ההלכתי להנהגות חדשות אלו, והאם ניתן להוסיף על הנהגות אלו? בירושלמי בברכות (ז, א) קשרו האמוראים בין ברכות התורה לפני קריאתה ואחריה, לברכות שלפני אכילת מזון ולאחריה. יש שלמדו עליהם מגזרה שווה, מקל וחומר, ומפסוקים בנביא:

אמר ר' שמואל בר אבדימא: לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון אלא לרבים. ואם לרבים, אפילו בינו לבין עצמו לא יברך? אמר ר' אבא מרי אחוי דר' יוסי: עשאוה כשאר כל מצותיה של תורה.

רק העולים לתורה בצבור מברכים לפני ולאחריה, אבל יחיד הקורא בתורה איננו מברך. אם כך, שאל הירושלמי, מדוע יחיד מברך ברכת התורה? והתשובה היא שברכת התורה של יחיד, היא כמו כל ברכה שלפני מצווה.³⁴ הרב אליעזר אזכרי, ספר חרדים שם כתב: "ולכך אדם יחידי הקורא באמצע היום בספר תורה אינו מברך בציבור, דנפטר בברכת התורה שבירך בשחרית כל היום והלילה, כל זמן שלא יישן". לפי דבריו, אין איסור לאדם יחיד לקרוא בתורה, אלא שאינו מברך מאחר שכבר בירך ברכת התורה בשחרית, וזה מועיל לו כל זמן שלא נרדם.

אך האם ניתן להסיק מכאן שציבור הרוצים לקרוא בתורה, רשאים לעשות כן ולברך עליה גם בימים שאינם קבועים לקריאה? שאלה זו נשאל הנצי"ב בעקבות מעשה שהיה.³⁵ במקום מסוים חנכו ארון קודש חדש והקיפו אותו עם ספר תורה, והיה מי שרצה לקרוא בציבור. אדם אחר מיחה בו, ושאל את הנצי"ב אם נהג נכון. הנצי"ב השיב שלקרוא בתורה ביום שלא נתקן על ידי חז"ל הוא דבר אסור. מקור הדבר לדבריו הוא שיטת הירושלמי:

אבל הא פשיטא דלקרא בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הוא ברכה לבטלה, איברא בלא ברכה לכאורה אין בזה איסור, והוי כקורא בתורה, מ"מ שפיר הוכיח מע"כ נ"י דביום שאין קריאת התורה כלל יש איסורא בדבר מהא שהביא המג"א (סימן קמד) מהא שנהגו להוציא לחתן ספר תורה לקרוא ואברהם זקן וכו', וזה לא נהגו אלא ביום קריאה בתורה. שמע מינה די ש איזה איסור בדבר להוציא ספר תורה ביום שאין בו קריאת

"הרבנות הראשית ויום העצמאות", הרבנות הראשית לישראל – שבעים שנה לייסודה, ירושלים תשס"ב (עורכים: הרב ש' כץ והרב א' ורהפטיג), עמ' 914-921; ד"ר אהרון ארנד, "יום העצמאות בספרות הרבנית בהלכה ובמנהג – רמ"צ נריה", פרקי מחקר ליום העצמאות, רמת גן תשנ"ח, עמ' 28-25, 30, 39, 74-76.

34. בביאור העניין, ראה: עלי תמר, ברכות עמ' רלח-רלט.
35. שו"ת משיב דבר חלק א סימן טז. הרב מרדכי אליהו (התורה והארץ, ה, עמ' 42) כתב שאין לקרוא מספר תורה, ובהערה 17 שם, ציין לדברי הנצי"ב הללו.

התורה, אלא דלא נתבאר הנפקותא בין יום שאין קוראין מתקנת חכמינו ז"ל כלל בין יום שקוראין בתורה ומוציאין ספר תורה אחרת. ונראה משום דשיטת הירושלמי ברכות פרק שלשה שאכלו דהא דברכת התורה מן התורה, היינו בעת שקוראין בתורה ברבים, והוא דעת ר' יוחנן בתלמודין ברכות (דף כא) דיליף ברכת התורה לאחריו מברכת המזון, וזה אינו אלא בציבור. וכל זה אינו כתלמודן, דעיקר ברכת התורה מן התורה היינו בינו לבין עצמו בשעה שעומד ושונה בכל יום, אבל קריאת התורה ברבים הא שמברכין, אינו אלא תקנת חכמים משום כבוד התורה,³⁶ וכבר בארנו זה בבארנו בהרחב דבר (שמות כד, יב) בס"ד. א"כ נהי דקיי"ל כתלמודן, מ"מ יש לחוש לדעת הירושלמי שלא לקרות בתורה בציבור בלא ברכה, ואחר שהברכה מן התורה שוב אין נפקא מינה אם קוראין בזמן שהתקינו חז"ל אם לא. אחר שמן התורה אין שום יום שמחויבין לקרות בתורה בציבור, וא"כ על כרחך דהדין כך לשיטת הירושלמי דאימת שיהא אם קורין בתורה בצבור מחויבין לברך מהתורה. ולפי"ז נוכל לומר דזהו הנ"מ. דביום קריאת התורה שמברכין בספר תורה ראשונה על פי דין ויוציאין בברכה זו אף על הספר תורה השני ומשום הכי מותר להוציא ולקרות בספר תורה לקראת חתן לפי המנהג המובא במג"א. אבל להוציא ולקרות בספר תורה ביום שאין בו קריאת התורה ודאי אסור דהאיך נעביד. אם לקרות בלא ברכה יש לנו לחוש לדעת הירושלמי דקריאה בציבור צריך לברך מן התורה, ולקרות בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הרי היא ברכה לבטלה. והוא הדין להוציא ספר תורה ולקרות אף ביום קריאת התורה אך לא בעת הקריאה כמו לאחר התפלה או בערב יש גם כן איסור בדבר, מפני הטעם שהסברנו לעיל. ובאמת לא ידעתי מה ראה האיש המתחרה לעשות מעשה כזה שלא נודע מקורו, ואם אינו קטיל קניא מהנכון שיבאר איזה מקור ואם אין לו מקור נכון אינו אלא שטות וגסות רוח להתהלך בגדולות המפליאות לב ההמון. דרך כלל לעת עתה שלא ידעתי איזה מקור לדברים אלו, צדק מע"כ נ"י שמיחה בזה, ולא יחוש למאן דמצער ליה, חרפתו אל חיקו תשוב, וכבוד לאיש שבת מריב כו'. וה' יזכנו שיהיו כל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. דברי העמוס בעבודה.³⁷

36. על ברכות התורה בעת עלייה לתורה מפני כבוד הציבור, ראה: תוס' ראש השנה לג ע"א; מהר"ם מרוטנבורג סי' יט; שו"ת הרא"ש כלל ג, ח; טור אורח חיים קלט.

37. תשובה הפוכה מזו של הנצי"ב במקרה דומה, ראה: שו"ת משנה הלכות חלק יא סימן קה.

סיכום דברי הנצי"ב הוא שיש לחוש לשיטת הירושלמי בברכות, לפיה לא ניתן לקרוא בתורה ביום שלא תקנו חז"ל. מחד, יש לברך על קריאה בתורה בציבור, ומאידך יש חשש של ברכה לבטלה מאחר והקריאה היא ביום שלא תקנו בו קריאה בתורה. הנצי"ב יצר אם כן תלות והתניה בין האפשרות לקרוא בתורה בציבור ביום שלא תקנו חז"ל, לבין יכולת הברכה על קריאה זו.

על דברי הנצי"ב יש להעיר מספר הערות. להלן נצטט מדבריו, ונעיר:

1. "הוכיח מע"כ נ"י דביום שאין קריאת התורה כלל יש איסורא בדבר מהא שהביא המג"א (סימן קמד) מהא שנהגו להוציא לחתן ספר תורה לקרוא ואברהם זקן וכו', וזה לא נהגו אלא ביום קריאת התורה. שמע מינה דיש איסור בדבר להוציא ספר תורה ביום שאין בו קריאת התורה". אלו הם דברי המגן אברהם אורח חיים סימן קמד ס"ק ה:

שיש בו חתן – ובכנסת הגדולה סי' רפ"א האריך במנהגם שמוציאין לחתן ספר שני וקורא ואברהם זקן וגו' עד ולקחת אשה לבני משם. מיהו אם הוא יום שבלאו הכי מוציאין ב' ספרים קורא אותה בספר תורה השני, ואין מוציאין ספר תורה שלישית.

המעייין בדברי המגן אברהם יראה שהוא מתייחס רק לכך שמוציאים ספר תורה שני לחתן ולא שליש, כי נוהגים מנהג זה בשבת בה ממילא קוראים בתורה. זו המציאות ביחס לחתן, אך אין הכרח להסיק מדברים אלו שיש איסור להוציא ספר תורה ביום שלא נוהגים לקרוא בתורה.³⁸ מה גם שלעיל ציינו מנהגים נוספים להוצאת ספר תורה בימים בהם לא קוראים בתורה מתקנת משה ועזרא, כמו קריאת נשיאים בניסן, או בליל הושענא רבה.

בהתייחסות ישירה לעניין קריאת פסוקי הוידי מספר תורה, הרי שבשביעי של פסח קוראים בתורה, וממילא זהו יום שבו קוראים בתורה, ולכאורה ניתן לקרוא. כיון שקריאת פסוקי הוידי היא במנחה, בוודאי שיהיה ניתן לעשות כן כששביעי של פסח חל בשבת, אז ניתן יהיה להצמיד את קריאת פסוקי הוידי מספר תורה לקריאת התורה שבמנחה של שבת.

2. "לדעת הירושלמי דקריאה בציבור צריך לברך מן התורה". דברי ר' שמואל בר אבדימא הובאו גם בירושלמי במגילה ד, א ושם יש המשך:

38. הרב בצמ"ח עוזיאל ("ברכת התורה", השמיטה, היובל, ומצות הקהל, עמ' 172) העיר על דברי הנצי"ב הללו שאדרבה, מדברי המגן אברהם הללו משמע הפוך, ולפיו, ביום שמוציאים ספר תורה אחד מוציאין ספר תורה שני לחתן, וכ"ש בימים שאין מוציאין ספר תורה כלל. לפי דעתו זו גם כוונת הכנסת הגדולה אורח חיים סימן רפב ד"ה ואיך.

אמר ר' שמואל בר אבודמא: למדו ברכת התורה מברכת המזון אלא לרבים. אם לרבים אפילו בינו לבין עצמו אינו מברך? אמר ר' אבא מרי אחוי דר' יוסה: עשאוה כשאר כל המצות שבתורה. מה שאר כל המצות טעונות ברכה אף זו טעונה ברכה. אמר ר' שמואל בר נחמן: ר' יונתן הוה עבר קומי סידרא שמע קלון קרויי ולא מברכין. אמר לון: עד מתי אתם עושין את התורה קרחות קרחות.

הפני משה שם מפרש שהוא עבר בשעת קריאת התורה ושמע שהם קוראים ולא מברכים. לפיו, רק הראשון והאחרון בירך, ולא כמנהג שכל עולה מברך מפני תקנת הנכנסים והיוצאים (מגילה כא ע"ב). הרב יששכר תמר טען שאין מדובר בשעת קריאת התורה, אלא שלא ברכו בשעה שלמדו תורה, שהרי בעבר היו לומדים תורה מתוך ספר תורה. (ירושלמי שבת ו, ט; ירושלמי חגיגה ב, ג; גיטין ס ע"א, ועוד).³⁹ יתכן שהסיבה בגללה הם לא ברכו קשורה לכך שהיו זמנים בהם לא ברכו בעת לימוד תורה (נדרים פא ע"א בר"ן בשם רבנו יונה).

לפיו, אם כן יש לברך גם על לימוד תורה ביחיד, ובוודאי על לימוד תורה ברבים. כך שלא רק על קריאה בציבור יש לברך על פי הירושלמי, כי אם גם על קריאה ולימוד של יחידים.

3. "ולקרות בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הרי היא ברכה לבטלה" – לא ברור כיצד ניתן להסיק מסקנה כזו מדברי הירושלמי. הירושלמי הבחין בין קריאה לרבים וקריאה של יחיד, אך מניין שקריאה לרבים היא דווקא ביום שתיקנו חז"ל? קריאה לרבים יכולה להיות בכל פעם שקוראים בתורה בפני רבים גם שלא בימים שקבעו חז"ל. זו גם דעתו של המאירי, שכתב שבכל פעם שקוראים בתורה בציבור יש לברך – גם בימים שלא נתקנו ע"י עזרא. זו לשונו (ברכות יא ע"ב):

כל קריאה בספר תורה חייב לברך בכל פעם שבא לקרות, אפילו ביותר מכדי תקנת עזרא.

רבי אברהם בן מרדכי הלוי נשאל על מנהג במצרים, בו קבעו תענית בכל ערב ראש חודש. כשהוא עסק בשאלת קריאת התורה כתב:

אכן לענין קריאת ספר תורה יש להקל שבכל עת וזמן שיסכימו עשרה לקרוא בתורה שפיר דמי, יוציאו ספר תורה ויקראו בברכות מפני כבוד הצבור כי היא חיינו ואורך ימינו והלואי שיקראו ישראל בתורה כל יום ויום. אלא שהראשונים מפני טורח צבור לא רצו להכביד עליהם ותקנות

39. הרב יששכר תמר, עלי תמר – מגילה, עמ' קסז. כיום אין נוהגים ללמוד מתוך ספר תורה והוא משמש בעיקר לקריאה בו. להלן נרחיב בעניין זה.

קריאות שקוראים עתה הצבור נמשכו ונתוספו זו אחר זו. ובימי חרפי בהיותי מתגדל בין ברכיהם של חכמים שאלתי מה טיבה של תענית משמרה שעושין בק"ק מוסתערב שמוציאין ספר תורה וקורין 'ויחל' ואין קובעין ענינו רק אומרין אותו בשומע תפלה? והשיבו אותי דבר שקריאת התורה ראוי להקל פה כמ"ש למעלה והלואי שיהיו קובעין לקרוא בתורה בכל יום יום. וכיון שקורין בתורה ממילא חייבין לברך ברכת התורה והקריאה עצמה היא מחייבת לברך ברכות הראויות לה.⁴⁰

...והרואה יראה ולבבו יבין, שהרבה יש להקל בענין קריאת ספר תורה. צא ולמד ממנהג ישראל ביום שמחת התורה שכמה פעמים כופלים הקריאה מבלי שום הכרח. גם בספר תקון יששכר כתב שמקומות שקורין בהם המגלה שני ימים מפני ספק, אם הם עיירות או כרכים אע"פ שאין מברכין על קריאת המגלה ביום שני, מ"מ מוציאין ספר תורה וקורין בו בברכות כמו ביום ראשון.⁴¹ וכתב שהרצו הדברים לפני מוהר"י קארו והחזיק על ידם במנהגם שמנהג טוב הוא.⁴²

לפנינו גישה אחרת, לפיה הלוואי ויקראו ישראל בתורה בכל יום, וממילא הוא הדין גם בקריאה זו של פסוקי הוידוי, השייכים ליום זה. על פי הגינת ורדים והסוברים כמותו בוודאי שאין כל מניעה בדבר, ואדרבה זהו מנהג ראוי. גם חתנו של הנצי"ב, הרב רפאל שפירא מוולז'ין, עסק בעניין דומה, אך ממנו נראה שאין כל מניעה לקרוא בציבור גם ביום שלא נתקן בתקנה, ובלבד שיברכו על הקריאה:

40. שו"ת גינת ורדים חלק אורח חיים כלל א סימן מט. ראה עוד שם כלל ב סימן כג שם כתב שאין זו ברכה לבטלה במקום בו מעלים אנשים נוספים לתורה גם אם הם חוזרים וקוראים את מה שכבר קראו קודמיהם.

41. עוד על קריאת התורה בצפת בפורים, ראה בספרי: מגילה במוקפות חומה, עמ' 243-246. ראה עוד: הרב יואל פרידמן, "עזה בספרות השו"ת בתקופה שלאחר גירוש ספרד", חבל עזה וגוש קטיף – התורה והארץ ז (תשס"ה), עמ' 229-250.

42. הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחוה דעת חלק א סימן עט, ציין שיש פוסקים נוספים שתמכו בדבריו של הגינת ורדים, ולעומתם היו אחרים שחלקו, ובהם גם הנצי"ב שכתב בפשיטות שאין לקרוא בתורה בימים שלא תקנו חז"ל. הר"ע יוסף סיים: "מכל מקום סברת הגינת ורדים וסיעתו הנ"ל ראויה להצטרף לסניף לסברת מהר"ם בן חביב וסיעתו להתיר הוצאת ספר תורה ביום תענית צבור כשיש רוב מנין מתענים". ראה עוד: הרב יעקב אריאל, "קריאה בספר תורה שלא לצורך (לילדים)", באהלה של תורה, ב עמ' 27-29, בו הוא התיר לקרוא בספר תורה ללא ברכה בפני ילדי גן לקראת חג השבועות, וציין חלק מהדוגמאות בהם קוראים בתורה שלא ע"פ תקנת משה ועזרא, וכתב שאין המנהג כנצי"ב.

אסור לקרות בציבור בלא ברכה משום דאין זה כבוד התורה לקרות בספר תורה בציבור בלא ברכה, דלטעם זה נראה דאין חילוק בין כשחייב לקרות או אינו מחוייב לקרות, דמ"מ אין זה כבוד התורה... ולפי זה מה שנהגו הסופרים בעת סיום התורה לקרות הסיום בציבור בלא ברכה לא יפה הם עושים.⁴³

ד. קריאת פסוקי הוידוי מספר תורה

1. קריאה אישית בספר תורה כלימוד תורה

היה מקום לראות את קריאת פסוקי הוידוי מתוך ספר תורה כקריאה ברבים שמטרתה לימוד תורה, וכפי שמצינו שקראו בתורה ברבים גם בימים שלא נתקנו ע"י משה וע"י עזרא. ביום הכיפורים, היה הכהן הגדול קורא מספר תורה לאחר שקיבל הודעה על כך שהשעיר המשתלח נזרק מהצוק. כך נאמר במשנה ביומא (ז, א):

בא לו כהן גדול לקרות. אם רצה לקרות בבגדי בוץ קורא ואם לא קורא באצטלית לבן משלו. חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכהן גדול, וכהן גדול עומד ומקבל וקורא עומד. וקורא "אחרי מות" ו"אך בעשור", וגולל ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר: יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן. ו"בעשור" שבחומש הפקודים קורא על פה. ומברך עליה שמונה ברכות: על התורה, ועל העבודה, ועל ההודאה, ועל מחילת העון, ועל המקדש בפני עצמו, ועל ישראל בפני עצמן, (ועל ירושלים בפני עצמה) ועל הכהנים בפני עצמן, ועל שאר התפלה.

קריאת הכהן הגדול עצמה אינה מן ההתורה אלא מתקנת חכמים. לאחר שהכהן הגדול סיים לקרוא, נאמר: "כל העם קורין שלהן כדי להראות חזותן לרבים" (תוספתא יומא [ליברמן] פרק ג, יח). ובגמ' ביומא ע"א מפורט עוד:

ואחר כך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מביתו, וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים.

43. הרב רפאל מוולוז'ין, שו"ת תורת רפאל סימן ב. דבריו הם תשובה לאמור בשו"ת בית אב"י סימן כד, לפיו מותר לקרוא בתורה בלא ברכה בכל עת וזמן. הרב שמחה אידלשטיין (משפטי ארץ – הלכות תרומות ומעשרות, ירושלים תשנ"ח, עמ' 251 הע' כד) כתב שאין לקרוא מספר תורה, וצ"ל לדברי התורת רפאל.

לא מבואר מה היה כל אחד קורא בספר התורה שלו.⁴⁴ מנהג זה היה יוזמה של העם בירושלים, ולא תוקן על ידי חכמים.⁴⁵ מכאן שניתן לקרוא בספר תורה גם שלא על פי תקנת חכמים. אמנם שם קרא כל אחד לעצמו,⁴⁶ ולא בפני הרבים, אך אעפ"כ הקריאה נעשתה במעמד צבורי, ונראה שמטרתה הייתה לעורר לעסוק בעניין היום ובמצוותיו.

הפוסקים דנו באפשרות ללמוד מספר תורה כיום, מאחר שכיום לא נוהגים ללמוד מספר תורה, והוא משמש בעיקר לקריאה בבית הכנסת.⁴⁷ הפרישה כתב שמאחר ונהוג כיום ללמוד תורה מספרים "למה לנו לזלזל בכבוד ספר תורה לחינם ללמוד מתוכו שלא לצורך, כיון שאין אנו לומדים כלום מחסירות ויתירות ותגין ופיסוק וטעמים כבימיהם".⁴⁸ הפרישה דן בזה שעה שהוא תולה את מצוות כתיבת ספר תורה בזמן הזה עם מצוות לימוד תורה מספר תורה. הט"ז חלק עליו בהקשר להתניה זו, ויתכן שלפיו גם כיום ניתן ללמוד מספר תורה.⁴⁹

כך ניתן לראות את מהות קריאת פסוקי הוידי מספר תורה. מאחר שאין מצווה לקרוא פסוקים אלה מספר תורה, הקריאה בו היא לשם עיון ולימוד המצווה, והיא נעשית ברבים על מנת לעורר לקיומה. אחר כך יצטרך כל אחד לקרוא בעצמו פסוקים אלה מתוך חומש, סידור, תנ"ך וכד', ואין הוא מקיים את מצוות הוידי בקריאה מספר התורה.

44. הרב יששכר תמר (עלי תמר – יומא, עמ' שפז) הסתפק אם קראו את מה שהכהן הגדול היה קורא, או שכל אחד קרא כרצונו. על משמעותה הרוחנית של קריאה המונית זו במקדש, ראה: הרב חיים ישעיהו הדרי, "חג לה' מחר – על ט' בתשרי", אשי מועד, ירושלים תשד"מ, עמ' 73-78. הרב צבי ולנר (שו"ת חמדת צבי, חלק א אורח חיים סימנים יב-יג) העלה אפשרות שהמנהג להוציא ספרי תורה לאמירת כל נדרי נלמד מהמנהג שהיה במקדש בו כל אחד הביא ספר תורה שלו והראה חזותו ברבים. ראה עוד במאמרי: "הוצאת ספר תורה לקראת מלך", מלכות יהודה וישראל, עמ' 140 הע' 18.

45. כך כתב בשו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא – קונטרס אחרון סימן כא: "הם מעצמם הנהיגו בכך, להתנאות בספרים שלהם, אבל לא שתיקנו החכמים לעשות".

46. בעבר היו מניחים את ספר התורה של הציבור בבתי פרטיים, ומשם לוקחים לבית הכנסת לקריאה. ראה: ירושלמי עירובין ח, ח, ובבלי עירובין פו ע"ב; ירושלמי סוכה א, י, ובבלי סוכה טז ע"ב. נזכר גם ברש"י בסוטה לט ע"ב ד"ה להפשיט.

47. דבר זה משליך על מצוות כתיבת ספר תורה כיום. ראה: טור יורה דעה סימן ער, ובדרישה שם; שו"ת שאגת אריה סימנים לד, לו.

48. פרישה, יורה דעה סימן ער ס"ק ח.

49. שם ס"ק ד. גם הגר"א סובר כט"ז. וראה שם בנו"כ.

2. קריאה ציבורית מספר תורה – זכר למקדש

יש שראו בקריאת פסוקי הוידוי קיום של הנהגה שהיא 'זכר למקדש'. זאת מאחר שנטיייתם לפסוק בשונה מהרמב"ם והשו"ע, שמצוות הוידוי איננה נוהגת בזמן הזה.⁵⁰ כיון שכך ניתן לראות את קריאת פסוקי הוידוי מספר תורה כחלק ממכלול הנהגות 'זכר למקדש'. אמנם בזמן המקדש לא קרא המתוודה את הפסוקים מתוך ספר תורה, אך גם במקרים אחרים מצינו שהנהיגו הנהגות זכר למקדש שאינן תואמות לחלוטין את שהיה במקדש, מאחר שהמטרה הראשית היא לעורר ולהזכיר את קיום המצווה.⁵¹ כך כתב הרב יעקב אריאל:

נראה שכזכר למקדש יש מקום להנהיג את הוידוי כיום, גם לדעת הרב"ד והרב קוק. אמנם אין אנו ראויים להתודות כהלכה ואין לנו בית מקדש, אך מן הראוי שנעשה זכר לוידוי שהיה נעשה כהלכה במקדש. ובפרט כאשר הוידוי אינו נאמר אישית על ידי כל אחד, אלא בקריאה בציבור, מתוך ספר תורה וכד', אין כאן חשש של אמירה שאינה כנה, והרי זה מנהג רצוי לכל הדעות.⁵²

המטרה החינוכית היא לעורר את הציבור לקיום מצוות הביעור והוידוי, ולהזכיר את שהיה בזמן המקדש, על מנת להתכונן לימים בהם נקיים את המצווה בשלמותה.⁵³

50. כך כתבו הרב חנוך זונדל גרוסברג, הרב אברהם גולדברג, והרב יצחק רוזנטאל. הרי"מ טוקצ'ניסקי ראה בקריאה זו קיום של "הציבי לך ציונים". דבריהם הובאו במאמר: "האדר"ת וקריאתו לחידוש מצוות וידוי מעשר בזמן הזה" (מאמר ו).

51. ראה בעניין זה במאמרי: "נטילת לולב לאחר החורבן ומיסוד הנהגות זכר למקדש", מועדי יהודה וישראל, עמ' 113-132.

52. הרב יעקב אריאל, "באהלי שדה: השמיטה – בין חזון למעשה", מכון התורה והארץ, כפר דרום תש"ס, עמ' 187.

53. האדר"ת (תפילת דוד, עמ' קמד) הנהיג בקריאת התורה של יום חמישי לפני פרשת בראשית, לקרוא לעולה שני עד יום רביעי (בראשית א, יט), ולעולה שלישי יום חמישי (בראשית א, כ-כג), לזכר המעמדות שהיו קוראים כן בבית המקדש, ע"פ דבריו של הרב בצלאל הכהן מוילנא (סוף ספר שולחן קריאה): "ואף שבסוכה מד ע"א אמרו שבדבר שאין לו עיקר בתורה לא עבדינן זכר למקדש, אינו דומה ענין זה לשם, וכל דאפשר לדרוש לציון ולבית מקדשנו טפי עדיף".